

Utrangerte verpehøner

Store forskjeller i utnyttelsen i Norge, Sverige og Danmark

I Norge gasses nå mange flokker med CO₂ i huset, etter endt verpeperiode. Foto: KFI

Av Anne-Kristin Løes, NIBIO

Kylling er blitt en sterk konkurrent til hønsekjøtt, og norske forbrukere får knapt tak i råvarer til hønsefrikasse. Over kjølen slakter svenskene over 2 millioner høner i året til mat, men mye av dette eksporteres til Afrika. Danske høner brukes

til pelsdyrfôr, mens flertallet av norske høner kjøres til forbrenning i Hamar. HØNE-prosjektet, ledet av Sintef, prøver å endre på situasjonen. I denne artikkelen drøfter vi forskjellene mellom Norge og nabolandene på dette området.

Eggproduksjon i Norge

I Norge har vi ca. 2 millioner høneplasser i konvensjonelle frittgående systemer, 1,3 millioner i konvensjonelle bursystem, og 127.200 plasser i økologiske systemer (Animalia 2014). Hønene starter oppverping ved ca. 19 ukers alder og står i full produksjon i 58 uker. Etter å ha verpet omtrent 340-350 egg er det takk og farvel, og bonden gjør huset klart for nytt innsett. Hver nordmann spiser ca. 200 egg, 12,6 kg hvert år, og legger altså beslag på omtrent en halv høne. Norsk eggproduksjon er innrettet mot å dekke innenlands eggforbruk, og det er for tida en viss overkapasitet i bransjen som gjør det nødvendig å avlive en del høner før de er ferdige med eggleggingsperioden. Det skjer gjennom «frittligg fortidsslakting», der bonden får betalt ca. 8 kr per kg egg som erstatning for anslått tappt produksjon. Disse pengene tas fra omsetningsavgiften på 1 kr per kg egg, som alle eggprodusenter må betale.

Gjennom handelsavtaler har Norge åpnet for import fra EU av 1.295 tonn egg («skallegg») årlig med redusert toll, og 290 tonn uten toll. Dette utgjør omlag 2,5 % av den norske produksjonen, som var på 60.454 tonn i 2014 (Nortura 2015). I praksis er likevel importen betydelig lavere enn dette, kun 330 tonn i 2014 (Nortura 2015). Gjennomsnittlig pris til bonden ved salg til grossist er nå 18,40 kr per kg egg, og det går ca. 16 egg på en kg (Nortura 2015).

Få til slakt

Hvert år er det altså rundt regnet 3,5 millioner verpehøner som avlives i Norge. Anvendelsesmulighetene påvirker valg av avlivningsmetode. Moderne eggleggingsraser av høns har liten kjøttfylde, høye slaktekostnader per kg slakt, og med stadig lavere priser på slaktekylling og skjerpet konkurranse om plassen i frysediskene har salget av slaktede utrangerte høns over tid blitt kraftig redusert. Etter hvert har det også blitt svært vanskelig for potensielle kunder å finne slaktet høne i matbutikkene.

Omlag 5 % av hønene har blitt slaktet og solgt til konsum. Dette er fortrinnsvis hel høne uten fjær, hode, bein og innvoller, pakket i pose og distribuert frossen. Det er et teknisk problem at høner og kyllinger ikke har samme størrelse, slik at slaktermaskinene må stilles om for hønse-slakting. Kjøttkontrollen på høns er også mer tidkrevende, og slaktehastigheten må være lavere enn på slaktekylling. Derfor er det for de meste mindre, private fjørfeslakterier som Ytterøykylling i Nord-Trøndelag og Gårdsand i Vestfold som har mulighet til å ta imot utrangerte verpehøns til slakt.

Gårdsand AS slaktet økologiske verpehøns til Forsvaret i et prøveprosjekt i samarbeid med Toten eggpakkeri, Nofima og Norgesgruppen i 2013. Hønene ble levert ferdig kokt i poser, men det ble for arbeidskrevende i norske militære kantiner å dele kjøttet fra beina. Toten eggpakkeri har fortsatt satsingen på kokt hønsekjøtt pakket som sous-vide, og leverer til storkjøkken og arrangement (Mat og drikke 2014; Toten Egg 2014).

Bra dyrevelferd, men dårlig ressursbruk

Å kvitte seg med høner som skal avlives er blitt en betydelig kostnad for bonden, med utgifter på 5-6 kr per dyr som destrueres. Levendevekt er om lag 1,6 kg (Prior 2015). Ved leveranse til slakt må bonden vanligvis dekke transportkostnader, og får ingen betaling for dyra. Ved avlivning står valget mellom gassing i container, gassing i hus og tradisjonell slakting. Dyrevelferdsmessig er antakelig gassing i hus å foretrekke, siden hønene da slipper belastningen med innsamling («plukking»), transport og håndtering på slakteriet.

Gårdsand AS slaktet økologiske verpehøns til Forsvaret i samarbeid med Toten eggpakkeri, Nofima og Norgesgruppen i 2013. Foto: Kjell J. Merok, Nofima

I en verden der folk sulter, er det imidlertid ikke særlig god etikk å ikke utnytte denne ressursen til mat. Avlaving av 7.500 høner, som er konsesjons-grensa for norske verpehøns, tar rundt 5 timer med gasscontainere (Trønder avisa 2014). Høner som avlives med gass kan ikke brukes til mat (da kreves kategori 3 produkter), men etter gassing i container kan de brukes til pelsdyrfôr (kategori 2). Årsaken er at dyr som avlives utenfor et godkjent slakteri i henhold til forskrift om nødsaktning må være undersøkt av veterinær mens de fortsatt er i live (ante mortem) hvis de skal kunne selges til mat eller fôr-

produksjon for andre dyr enn pelsdyr. Hensikten med en slik ante mortem-undersøkelse er å se om dyret egner seg for slaktning (dvs. behandling etter avlaving for å gjøre dyret om til råstoff for mat) eller må avlives for destruksjon (Mattilsynet 2014). Avlaving i slakteri består av bedøvelse, etterfulgt av en effektiv avblødning som skal foregå før dyret rekker å komme til bevissthet igjen etter bedøvelsen. Fjørfe bedøves med CO₂, eventuelt elektrisk strøm gjennom hjernen, før hodet kuttes av slik at blodet kan komme ut.

Høner som har blitt avlivet ved gassing transporteres til Norsk Protein sitt gjenvinningsanlegg for risikomateriale (kategori 1), som ligger ved Hamar. Gassede verpehøns er etter forskriften om animalske biprodukter klassifisert som kategori 2 råvare sammen med for eksempel selvdøde dyr og tarminnhold. Etter hygienisering kan kategori 2 materiale brukes til tekniske formål, gjødsel, jordforbedring og pelsdyrfôr. Grunnet små mengder kategori 2 avfall har Norsk Protein ikke etablert noe eget anlegg for slikt avfall i Norge (Fosna-Folket 2014). Derfor blir kategori 2 materiale prosessert sammen med kategori 1 avfall (risikoavfall som for eksempel ryggrad og hjerne fra drøvtyggere), som må destrueres ved forbrenning.

Anlegget på Hamar er det eneste i Norge, så transporten blir lang og dyr. Slaktning til mat vil redusere kostnaden med utrangering betydelig, fordi bonden da vanligvis kun betaler for transport til slakte-

DET ER OFTE DE SMÅ DETALJENE SOM KAN ØKE DEKNINGS- BIDRAGET DITT

*Testen ble utført i Sør-Afrika på to identiske hus. Den eneste forskjellen var fôringssystem. Dataene fra de to husene viser tydelig at LANDMECOs utstyr er mer effektivt og lønnsomt enn konkurrentens: Den endelige vekten er høyere, den gjennomsnittlige daglige veksten høyere og fôrfaktor (FCR) er lavere.

RING OSS I DAG PÅ 03520

Fôringssystemet er utformet så enkelt og funksjonelt som mulig, Kick-off og Easy-clean krever mye mindre manuelt arbeid. Samtidig gir de mange unike fordeler mulighet for en betydelig forbedring i FCR. Ring gjerne for å få et tilbud eller lære mer om fordelene med systemet.

I-mek

Kompetanse
Løsninger
Produkter

Montering

Service
Optimalisering

www.felleskjopet.no

Felleskjøpet

riet, mens slakteriet tar kostnadene med slakting og får eventuelle fortjenester av salget.

Høsemasse på hjul

I Sverige er antall verpehøner noe høyere enn i Norge, ca. 7 millioner. Det er en påfallende forskjell mellom Norge og Sverige hva angår utnyttelsen av utrangerte verpehøns. Om lag halvdel av de svenske hønene utnyttes til mat, beregnet på storhusholdinger (Svenska Dagbladet 2012, Vårt Göteborg 2014), men også på eksport, blant annet til Afrika (Fjäderfä 2011). Av det som ikke går til mat blir om lag halvdel prosessert og fraktet til Danmark som fôr til pelsdyr, og resten destrueres ved forbrenning.

En interessant løsning i sørlige deler av Sverige er «Chickpulp» (Sørensen, 2015). Chickpulp er navnet på et mobilt slakteri som avliver og kverner opp utrangerte verpehøns på gården, under tilstedeværelse av veterinær (Fjäderfä 2008, Vimeo 2015). Slakteriet er utviklet i Danmark, hvor en svært stor andel av utrangerte verpehøns bearbeides på denne måten.

Chickpulp (eller hønsepulp) er også navnet på hønemassen, som brukes til minkfôr i Danmark, men også er et godt substrat for biogassproduksjon eller kjøttbeinmel. Kjemisk sammensetning er ca. 55% vann og 45% tørrstoff, og dette tørrstoffet inneholder ca 43% fett, 41% råprotein og 11% aske (van der Sluis, 2008). Det mobile slakteriet er et andelsselskap som eies av ca. 60 danske og sju svenske eggprodusenter, med til sammen 2,1 millioner høneplasser. Siden anlegget ble lansert i 2005 er det produsert ca. 37.000 tonn hønemasse (Sørensen 2015).

Pelsdyrhold er en betydelig næring også i Norge, og spesielt i Rogaland der Rogaland Pelsdyrfôrlag SA (RP) tar imot utrangerte verpehøns til pelsdyrfôr fra nærområdet. Eggprodusenter innenfor en avstand på 100-120 km fra RP sitt anlegg i Sirevåg har inngått avtale med Mattilsynet om å avslutte føringen av hønene tidligst 18 timer før avlivningen starter. Friske høner avlives i gasscontainere og transporteres til Sirevåg, hvor RP overtar dyra, kverner dem opp og tilsetter syre. Hønemassen lagres i påvente av analyser som sikrer at kvaliteten er tilfredsstillende, spesielt med tanke på Clostridium-bakterier. Deretter tilsettes hønemassen som en ingrediens til pelsdyrfôret, i mengder på opptil 2,5 %.

Man kunne gjerne brukt mer hønemasse, men det er for dårlig fordøyelighet av proteinet pga. høyt fjærinnehold. RP har nå skaffet en hydrolysetank som kan øke fordøyeligheten. Fôr med hønemasse brukes høst og vinter, når valpene er blitt robuste og fôrforbruket er størst. For mange av eggprodusentene i Rogaland er det billigere å levere til denne lokale bedriften enn til Norsk Protein, og RP tar imot 1.200-1.400 tonn høner årlig. ■

Chickpulp er et mobilt slakteri som avliver og kverner opp utrangerte verpehøns på gården. Slakteriet er utviklet i Danmark, men brukes også i sør-Sverige. Hønemassen brukes til minkfôr i Danmark. Foto: Alexandra Jeremiasson

Referanser:

- Animalia 2014. Kjøttets tilstand 2014.
- Bedre Gardsdrift 2013. Nå skal høna på bordet igjen!
- Fjäderfä 2008. Chickpulp mobila slakt interesserar svenska äggproducenter.
- Fjäderfä 2011. Skånefågel ser ökande marknad för den svenska slakthönan.
- Fosna-Folket 2014. Hønas liv etter døden.
- Lantbruk & Skogsland 2013. Høns-slakteri igång igjen.
- Mat og drikke 2014. Hvor blir det av høna når hun er ferdig med å verpe?
- Mattilsynet 2014. Nødslakting og bedømmelse av nødslakt.
- Nortura 2015. Markedsprognose kjøtt og egg pr. september 2015.
- Prior 2015. Fakta om egg.
- Svenska Dagbladet 2012. Ätliga höns bränns upp.
- Sørensen, Y. 2015. Chickpulp gjennom 10 år.
- Toten Egg 2014. Toten Egg - Hønsekjøtt on Vimeo.
- Trønder avisa 2014. Spesialister på å gasse verpehøner.
- van der Sluis, W. 2008. Humane on-farm processing of spent hens. World Poultry 24(4), p. 36-37.
- Vimeo 2008. Chickpulp on Vimeo.
- Vårt Göteborg 2014. Ekologisk värphøns blir mat i Göteborg stads kök.
- For fullstendig referanseliste ta kontakt med artikkelforfatter Anne-Kristin Løes, NIBIO, anne-kristin.loes@nibio.no

Fremtidsutsikter - prosjekt HØNE

I HØNE-prosjektet vil vi forsøke å utnytte norsk kunnskap om hydrolyse av fett og proteiner fra restråstoff av fisk, hvor prosjekteier Sintef fiskeri og havbruk har svært god ekspertise.

Teknologien kan sannsynligvis brukes også til hønemasse, og det må være et mål å få produktene godkjent til human konsum, eventuelt til fôr for flere dyreslag enn pelsdyr, for eksempel fisk. Dette må selvsagt vurderes i forhold til matlover.

Andre bruksområder kan også være aktuelle. Hønemasse kan være en god næringskilde for insektlarver, som igjen kan brukes til fôr. Målet er en vesentlig bedre utnyttelse av utrangerte verpehøns enn dagens norske praksis.